

NUIJASODAN TAUSTA JA NOKIAN TAPAHTUMAT

Vuonna 1996 vietetään nuijasodan 400-vuotismuistoa monin erilaisin tapahtumin. Nokia ja Ilmajoki ovat perustaneet yhteisen nuijasotatoimikunnan ideoimaan ja toteuttamaan tapahtumia sekä Etelä-Pohjanmaalla että Nokia-Tampereen seudulla. Tavoitteena on luoda Kyrönjoen varsilta Nokian-virran partaille ulottuva nuijasotatilaisuuksien ketju.

Nokian historian tunnetuin tapahtuma on epäilemättä Pohjanmaan nuijamiesten ja marski Klaus Flemingin ratsumiesten tunnettu kohtaaminen Sylvesterin päivän iltana 1596. Nuijasodan tapahtumat elivät Nokialla perimätietona kansan suussa. MM. Pietari Gadd 1750-luvun alussa kertoi paikkakuntalaisten muistelevan, että Tyrkkölän läheisyydessä olevalla Kalman-ahteella oli käyty suuri taistelu. Samasta paikasta kerrottiin vähän aikaisemmin löytyneen nuijia ja muita sota-aseita.

Yleisesti Nokian taistelun tunnetuksi teki Yrjö-Sakari Yrjö-Koskinen v.1857 ilmestyneessä Nuijasota-teoksessaan. Siinä hän perimätietoon ja ns. Grönbladin asiakirjan perusteella väitti, että Sylvesterin päivänä 1596 "ankara kähäkkä" nuijamiesten ja Flemingin joukkojen välillä kesti koko päivän ja että talonpojat pitivät miehuullisesti puoliaan. Myös Wilhelm Carlsson Pirkkalan pitäjänkertomuksessaan vuosikymmen myöhemmin puhui ankarasta kähäkästä, jonka arvelee tapahtuneen Viholan ja Tyrkkölän kylissä sekä näiden ja Nokian välillä.

Nuijapatsas Nokialle.

Nokia sai oman nuijasodan patsaansa v. 1933. Gabriel Engbergin suunnitteleman patsaan pystytti Tampereen historiallinen seura Nokian kartanon lahjoittamalle maalle kartanosta Viholaan menevän tien varrelle nykyisen Tampere-Aura-tien välittömään läheisyyteen. Patsas sijaitsee Suomen pienimpiin kuuluvalla 200 m²:n kameraalisella tilalla "Nuija ja miekka". Patsaan saavutettua 50 vuoden iän historiallinen seura lahjoitti nuija patsaan Nokian kaupungille kesällä 1983. Toki jo paljon aikaisemmin kunta oli ottanut patsaan hoitoonsa.

Muistomerkin paljastusjuhlassa helatorstaina 1933 pidettiin väkeviä puheita Nokian valtaisasta taistelusta. K.V.Kaukovalta alkoi juhlan jälkeen tutkia lähdekriittisesti nuijasotaan liittyviä perimätietoja ja muita lähteitä. Vuonna 1936 julkaisemassaan kirjoituksessa Kaukovalta kysyi: "Taisteltiinko Nokialla lainkaan?"

Tätä pidetään yleisesti ensimmäisenä lähdekriittisenä kannanottona Nokian

taisteluun. Kuitenkin jo niin varhain kuin v.1874 Suomen Kuvalehti kirjoituksessaan pohtii samaa asiaa ja asettuu varovaiselle kannalle Nokian suureen taisteluun nähden.

Nuijasodan syitä.

Viimeksi on nuijasotaa käsitellyt etelä-pohjalainen historiantutkija Heikki Ylikangas 1977 julkaistussa Nuijasota-tutkimuksessa. Tähän saakka nuijamiesten nousun aiheena on nähty joko Kaarleher ttuan kiihotus tai 25-vuotisen sodan (1570-95) sodan aiheuttama tavaton sotaväsymys.

Erityisesti Pentti Renvall v.1939 ilmestyneessä tutkimuksessa ei aseta kapinan pohjimmaiseksi syyksi Kaarleher ttuan kiihotusta vaan ylikäs kynhalti ja Klaus Flemingin huolestuneisuuden itärajan puolustamisesta. Linnaleiriä oli Phjanmaallakin jatkettava vielä rauhan tultuakin, sillä olot itärajalla olivat Täyssinän rauhan jälkeen varsin vakiintumattomat. Tämä ärsytti sotaväsymeen talonpoikaisjoukon, jolle Kaarleher ttua oli luvannut vapautuksen linnaleireistä. Näin talonpojat lähtivät avoimeen kapinaan Klaus Flemingiä vastaan.

Ylikangas paneutui pohjalaisesta näkökulmasta nuijasodan syihin. Kaarleher ttua oli vahvistanut edesmenneen kuninkaan Juhana III:n myöntämän vapautuksen linnaleireistä, mutta marski Klaus Fleming puolestaan taas vahvasti linnaleirin olemassaolon.

Ilmapiiri oli kiristynyt Pohjanmaalla. Useamman oli ratkaistava kumpaan leiriin hän liittyisi. Lähestyttiin rajaa, jonka takana tunnettiin vain iskulause: ken ei ole puolellamme, on meitä vastaan.

Talonpojille ratkaisu oli helpoin: rasisukset oli poistettava tai ainakin niitä oli vähennettävä. Toisin oli virkamiesten ja ratsutilallisten laita. Heitä sitoivat kuninkaaseen ja hänen kauttaan Flemingiin huomattavat edut, joita marski vielä lupasi korotella.

Erityisen vihatuiksi talonpoikain silmissä nousivat kotihuovit, Pohjanmaan omat ratsumiehet. Talonpoikain silmissä palkatut kotihuovit olivat ja pysyivät renkeinä, paperilla he kävivät uljaista ratsuhuoveista, jotka isännille tuotti-

vat raskaat linnaleiriverot. Kansa kutsui heitä sontaryyttäreiksi.

Jo tammikuussa 1596 talonpojat Jaakko Ilkan johdolla karkottivat parisataa huovia Pohjanmaalta. Vakava kahina sattui Katariinan päivän (25.11.) aikoihin Pohjankyrön kirkolla. "Tuossa ovat ne konnat, jotka ovat meitä suurella linnaleirillä rasittaneet", kirottiin viinaleilin kiertävässä. "Olisi oikein, jos heiltä vedettäisiin suolet maalle".

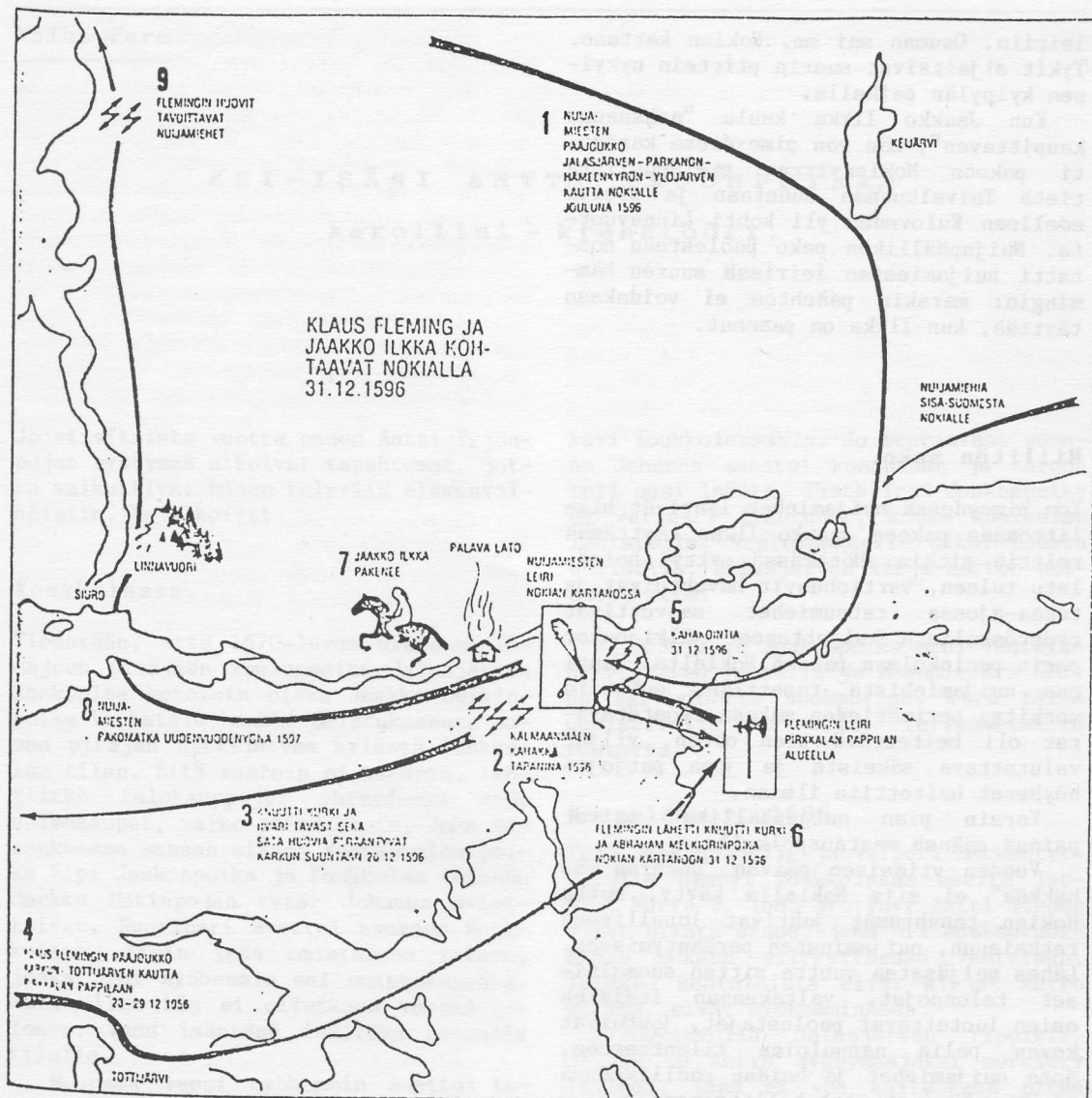
Painopiste Nokialle.

Kuukausi tämän jälkeen tapahtumien painopiste siirtyi Pohjanmaalta Nokialle. Joulukuussa 1596 nuijamiesten pääjoukko eteni Jalasjärven, Parkanon, Hämeenkyrön ja Keijärven kautta Pirkkalaan ja sieltä edelleen Nokian kartanon alueelle Emäkosken partaalle. Matkalla hävitettiin aateliskartanot ja erityiset rangaistusryhmät ryöstivät ja polttivat kartanoita edempänäkin matkareitistä. Vain Kaarina Maununtyttären Liuksiala Kangasalla säästettiin.

Ensimmäisen kosketuksen Flemingin ratsujoukoihin nuijamiehet saivat 27.12. Nokialla käydyssä ns. Kalmaanmäen kahakassa. Laukon isännän Knuutti Kurjen ja Kurjalan isännän Iivari Tavastin johtama sadan huovin osasto eteni Sarkolan suunnasta Taivalkunnan kautta kohti Nokian kartanoa ja sai vastaansa Kalmaanmäen murrokseen ryhmittyneet nuijamiehet. Ankaran taistelun jälkeen huovien oli peräännyttävä Karkun suuntaan.

Samoihin aikoihin Flemingin johtama pääjoukko eteni 28.-29. joulukuuta Tottijärvelle ja sieltä edelleen talvitietä Pyhäjärven yli Pirkkalan kirkolle. Marski otti majapaikakseen pappilan.

Nuijamiehiä ja Suomen puolustajia säästääkseen marski pyrki neuvotteluratkaisuun. Hän lähetti Abraham Melkiorinpojan ja Knuutti Kurjen Nokian kartanoon neuvottelemaan nuijamiesten kanssa. Marskin ehdot olivat selkeät: mikäli nuijamiehet luovuttavat päällikkönsä Jaakko Ilkan ja muut johtajansa Flemingille, muut pääsevät rauhassa palaamaan kotikonnuilleen. Neuvottelujen vauhdittamiseksi ammuttiin Pyhäjärven yli hinatuilla falkoilla nuijamiesten

Lehtori Risto Husan Nokian kartanossa sijaitsevaa historian huonetta varten suunnittelema kartta nuijasodan tapahtumista Pirkkalan Nokialla. Kalmaanmäen kahakka käytiin 27.12.1596 eikä vielä tapanina, jolloin Kurki ja Tawast vasta lähtivät parinsadan huovin myötä Hämeenlinnasta. Ottelun tapahtumapaikaksi osui kartanosta itään sijaitseva Kalmaanmäki ilmeisesti siksi, että talonpojat olivat pystyttämässä sinne murroslinjaa ja hyökkääjät halusivat jättää mäen vieritse pääarmeijan tulosuuntaan johtavan tien selkänsä taakse. Kurki ja Tawast olivat saaneet vangiksi kaksi talonpoikaista tiedustelijaa ja päässcet näiden avulla perille tilanteesta Nokialla. – Piirtänyt Olli Jokinen. Lehtori Husa on ystävällisesti luovuttanut kartan tämän kirjoittajan käyttöön.

leiriin. Osuman sai mm. Nokian kartano. Tykit sijaitsivat suurin piirtein nykyisen kylpylän paikalla.

Kun Jaakko Ilkka kuuluu "nahkaansa kaupittavan", hän yön pimeydessä karautti pakoon Nokianvirran eteläpuolista tietä Taivalkunnan suuntaan ja sieltä edelleen Kuloveden yli kohti Linnavuorta. Nuijapäällikön pako puolestaan nostatti nuijamiesten leirissä suuren hämingin: marskin pääehtoa ei voidakaan täyttää, kun Ilkka on paennut.

Hillitön pako.

Yön pimeydessä nuijamiehet lähtivät hillittömään pakoon Jaakko Ilkan käyttämää reittiä pitkin. Hötäkässä syttyi heinälato tuleen, vartiohuovit havahtuivat ja takaa-ajossa ratsumiehet saavuttivat ryöstösaalista kuljettaneet jälkijoukot parin peninkulman päässä Nokialta. Suuri osa nuijamielistä tapettiin, muistiin merkityn perimätiedon mukaan ryöstötavarat oli heitettävä tien oheen, viljat valutettava säkeistä ja jopa patjojen höyhenet heitettiin ilmaan.

Varsin pian nuijapäälliköt saivat painaa päänsä mestauspölkylle.

Vuoden viimeisen päivän "ankaraa kähäkkää" ei siis Nokialla käyty, mutta Nokian tapahtumat johtivat lopulliseen ratkaisuun, nuijamiesten perääntymiseen. Lähes neljäsataa vuotta sitten suomalaiset talonpojat, valtakunnan itäisten osien luotettavat puolustajat, joutuivat kovan pelin nappuloina tilanteeseen, jota nuijamiehet ja heidän päällikkönsä eivät enää pystyneet hallitsemaan.